

# Gymnastik og national identitet

*Svensk og dansk gymnastik med  
særligt henblik på Niels Bukh*

av Hans Bonde

Professor, dr.phil  
Institut for Idræt , Københavns Universitet

Publicerad på Internet, [www.idrottsforum.org](http://www.idrottsforum.org) 2003-06-06.

Copyright© Hans Bonde. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

Den danske gymnastikpædagog Niels Bukh (1880-1950) blev i løbet af 1930'rne formentlig samtidens bedst kendte dansker i udlandet. Han deltog fra 1912 i mange olympiske lege og var fast inventar ved verdensudstillingerne. Allerede i 1920'rne havde han gjort reklame for Danmark ved hver sommer at rejse til forskellige europæiske lande og i 1923 og 1926 til USA. Kulminationen på hans berømmelse blev "jordomrejsen" i 1931, der bl.a. medførte, at hans gymnastik blev udbredt i Japan, hvilket kan spores den dag i dag. I resten af 1930'rne fortsatte han sin rejseaktivitet med uformindsket kraft herunder turneer til to nye verdensdele, Sydamerika i 1938 og Sydafrika i 1939.

Bukh blev for Danmark et ansigt både udadtil og indadtil. Han fremviste sin version af den vesterlandske civiliserede krop for mange hundrede tusinde unge mennesker rundt om i verden på et tidspunkt, hvor dette projekt endnu ikke i større grad blev båret frem af det nye massemedium filmen. Overalt hvor Bukh kom, var han gennem sang, folkedans og gymnastik med til at genoplive erindringen om fædrelandet hos de mange danske udvandrere, der fulgte hans opvisninger. I den danske udenrigstjeneste kan der i mellemkrigstiden spores en klar anerkendelse af Bukhs betydning for udbredelsen af kendskabet til Danmark uanset regeringens politiske profil<sup>□</sup>.

Bukh skabte billeder på danskheden, der kunne fæstne sig i erindringen, uanset om det var "seks mand på plinten" eller unge danske landboere, der udførte formfuldendte, synkrone bevægelser. Hans nationale symbolværdi blev forstærket ved, at hans gymnastik til forskel fra f.eks. det danske fodboldlandshold blev kendt som et originalt produkt i dansk kropsdesign.

Både den svenske og den danske gymnastik har været central i de to landes dyrkelse af national identitet. I det følgende vil jeg dels analysere Bukhs gymnastik i relation til dens rødder i den danske landbogymnastik og i dens konfrontationer med den svenske gymnastik.

Artiklen forsøger at belyse forholdet mellem gymnastik og national identitet. Når idræt, musik, sang spiller en så central rolle i nationaldyrkelsen, skyldes det, at denne ikke primært formes gennem rationelle overvejelser, men gennem medrivende og samlende kollektive emotionelle handlinger.

Det specielle ved idræt i forhold til musik og foredrag er, at den bygger på følelser af identifikation, spænding og et håb om forløsning, der primært opleves via dramatiske kropslige handlinger. Fra omkring år 1900 og frem er idrætten blevet en central arena, hvor de enkelte lande kan måle sig med hinanden i stærkt symbolladede konflikter, og hvor dyrkelsen af det nationale gestaltes rituelt (jvf. Ehn/Frykman/Löfgren 1993; Ehn 1989). Det er i den moderne tidsalder kun ved kongebesøg, i teatret, i kirken og ved store idrætsbegivenheder, at mennesker rejser sig i respekt for noget, de føler er større end dem selv.

Den svenske og den danske gymnastiks betydning for national identitet i Danmark var ikke et isoleret fænomen, men kan f.eks. sammenlignes med Fridtjof Nansens og skiidrættens betydning for norsk national identitet (jvf. Bomann-Larsen 1996; Goksøyr 1996).

Den britiske idræts- og socialhistoriker J. A. Mangan (1995:1) har opregnet 3 forbindelser, hvor idræt indgår som et middel: 1) til national solidaritet, 2) ved international konfrontation og 3) ved internationalt samarbejde og forståelse. Som det vil vise sig, udfolder denne historie om dansk og svensk gymnastik sig på alle tre niveauer samt et fjerde: 4) Idræt som en scene for national konfrontation.

Min idrætsfortolkning er inspireret af Pierre Bourdieus (1984) habitusbegreb. Med 'habitus' mener Pierre Bourdieu en samfundsklasses i reglen ubevidste tilgange til verden. Disse dispositioner udmønter sig i en række 'praktikker', det vil sige kropslige handlinger, der både indadtil i forhold til samfundsgruppens egen selvforståelse, men også udadtil i forhold til de andre samfundsklasser signalerer klasseidentitet.

For at kunne forstå Niels Bukhs gymnastikpædagogiske udvikling er det nødvendigt at kende til den højskole- og gymnastikkultur, der udgjorde en så væsentlig del af hans barndom og ungdom. Som barn blev han dybt præget af livet på den danske højskole i Vallekilde, hvor hans far var lærer. På de danske landlige folkehøjskoler kunne - og kan - unge mennesker møde andre unge i en kollektiv udviklingsproces, stimuleret af levende og almindannende foredrag og uden brug af eksaminer. Vallekilde profilerede sig stærkt på gymnastikkens område.

## Dansk landsgymnastik

I årtierne omkring år 1900 gennemlevede det danske landbosamfund en åndelig og national vækkelse, der rummede en meget stærk entusiasme og fællesskabsfølelse, som ikke mindst skabtes gennem gymnastikopvisninger, hvor unge danske landboere sang fædrelandssange under ind og udmarch anført af en fanebærer, der bar et stort dansk flag (Bonde 1991a; Bruhn 1979; Daneved 1980; Trangbæk 1987; Korsgaard 1982).

I den lingsk inspirerede danske landgymnastik var det maskuline element dominerende, hvilket havde forbindelse til gymnastikkens relativt militære præg gennem sammenkædningen med skyttebevægelsen. Ikke mindst i de ofte stærkt martialske sange dyrkedes det maskuline mod og forsvaret af fædrelandet (Daneved 1980:99-130; Bruhn 1979). Målet var at styrke værneviljen og at forberede til soldatertjeneste for at kunne vinde Sønderjylland tilbage. I 1907 gymnasticerede omkring 33.000 i De Danske Skytteforeninger, herunder ca. 20.000 mænd, ca. 8.000 kvinder og ca. 5.000 drenge. På højskolerne blev der i perioden 1907-08 undervist ca. 7.000 elever, sandsynligvis lige mange af begge køn (Idrætsbogen 1908). På næsten alle billeder og tegninger af lingsk gymnastik var det mænd, der demonstrerede øvelserne.

Hovedinspirationskilden for den danske landlige vækkelse var præsten og salmeskriveren N. F. S. Grundtvig (1783-1872), som forsøgte at stimulere nationalfølelsen bla. gennem at revitalisere den nordiske mytologi i Danmark. Den lingske gymnastik kan ses som den kropslige dimension i den grundtvigianske vækkelse, hvor den skinnende, hvidklædte gymnast, der rankede sig, så lyset kunne falde på ham, blev et symbol på de myndige bønder, der var i færd med at forvandle sig fra almue til folk. Den særegne danske vej i retning af en selvstændig og oplyst<sup>□</sup> gårdmandsstand viste sig altså også i udviklingen af en selvstændig tradition for frivillig idrætskultur på landet, der ikke modsvarede i andre europæiske lande, hvor tendensen da også gik i retning af en udhuling af bondestandens position (Bonde 1993). <sup>□</sup>Det skal understreges, at opslutningen bag oplysningstanken især gjaldt det demokratiske projekt og ikke ateisme og ensidig individ- og rationalitetsdyrkelse. Gårdmændenes dyrkelse af fædrelandskærlighed fik i høj grad næring af, at de i denne periode begyndte, at føle sig som nationens egentlige søjler, der brødfødte det øvrige samfund. Gennem denne forestilling udmøntede bøndernes nationalfølelse sig i en forestilling om, at var kernen i det danske folk.

Den lingske gymnastik blev organiseret efter de rette linjers princip, hvilket signaliserede orden og disciplin. Kroppene skulle være ranke, og bevægelserne foregik nærmest efter en lineal, gymnasterne stod på snorlige rækker og øvelserne blev heller ikke om sommeren foretaget udendørs, men indendørs i retvinklede gymnastikbygninger. At det ikke blev anset for indelukket at være indenfor i gymnastikhallen skal ses på baggrund af den landlige ungdoms daglige udendørs arbejde. Den havde ikke som de civilisationstrætte byboere nogen grund til at længes efter naturen, men tværtimod trang til at søge ly i en tryk hal.

Den lingske gymnastik var en dynamisk kraft, der på en gang udtrykte og var med til at skabe de psykofysiske forudsætninger for den grundtvigianske bevægelses succes: Den lingske gymnastiks væsentligste mål var en rankning af de unge landboere. Ordet ”holdning” rummer både en psykisk og en fysisk dimension<sup>□</sup>. Man kan have en kropsholdning, men man kan også have en holdning til tilværelsen. <sup>□</sup>Marc Johnsons (1987) viser, at vores ord og begreber er bygget af kropslige og fysiske metaforer. I den følgende analyse ses begreber som ”holdning”, ”rankhed” og ”rejsning” som en enhed af fysiske, psykiske og sociale karakteristika ved en social bevægelse.

Den franske historiker Georges Vigarello har i sin doktordisputats givet et billede af kropsformningens historie i Frankrig fra middelalderen til i dag. Groft forenklet viser han, at idealet om den rette ryg fra 1400-tallets adel og frem til i dag blev et vigtigt led i skabelsen af det moderne menneske. Fra slutningen af det 15. århundrede begyndte den franske hofadel at interessere sig for ryggen. Adelige børn blev svøbt, og kvinder rettet op ved hjælp af korsetter for at leve op til det nye ideal om den ranke ryg. I det 17. århundredes adelige dans, fægtning og ridning blev kroppens rankhed et tegn på kultur. Idealet om den rette ryg fik efterhånden en bredere klangbund først og fremmest i borgerskabet (Vigarello 1978).

Den rette ryg kan ses som adelens forsøg på rent fysisk at markere distance til de andre samfundsklasser. Gennem at rette ryggen kunne adelsmanden demonstrere sit høje civilisatoriske stade, sin højere status og sin frigjorthed fra det legemlige arbejde, der krummede bondens ryg. Højdeforskellen blev yderligere forøget gennem aristokratens brug af paryk og højhælede sko. Dybt under den ranke adelsmand til hest stod bonden, der forventedes at bukke for adelsmanden og ofte var krummet af det hårde legemlige arbejde. Klasseforskellene sad i kroppen.

Hvis en enkelt kropsdel nogensinde har spillet en central rolle for en hel bevægelses ideologi, må det være landgymnasternes betoning af den rette rygsøjle. Fra 1880’rne begyndte gårdmændene for alvor at gøre oprør mod billedet af den underdanige, nedbøjede bonde gennem den lingske gymnastik. Den kropslige rejsning af gårdmandsklassens unge var led i den mere omfattende sociale rejsning fra omkring 1880’rne. Dyrkelsen af den ranke ryg havde en stærk socialpsykologisk funktion: For gårdmandsklassen symboliserede den ranke ryg afkastelsen af et socialt åg: Gennem århundreder og stadig omkring år 1900 var bonden af herremanden, præsten og byernes overklasse blevet anset for laverestående, en opfattelse der satte sig som en underlegenhedsfølelse i mange bønder. Denne følelse og i det hele taget opfattelsen af at bønderne tilhørte underklassen blev der sat ind mod ved et forsøg på rent kropsligt at hævde sig eller med gårdmændenes egne ord gennem at sætte et ”adelsmærke” på kroppen (jvf. Korsgaard 1982:105). Rankheden medførte at de unge landgymnaster kunne løfte blikket og se de andre klasser i øjnene; de etablerede et ”overblik”.

Den ranke landgymnast blev ikke kun fysisk højere ved at rette sig op, men mentes også at blive et moralsk højere væsen. Dette blev allerede klart angivet i digteren

Jens Christian Hostrups sang til den i landgymnastikken legendariske forevisning af lingsk gymnastik på Vallekilde Højskole i 1884. Niels Bukh var 4 år gammel og kan meget vel have overværet opvisningen og siden har han selv sunget sangen under march. I et tilbageblik erindrede han, hvordan ”vi børn fra 6-7 årsalderen og op igennem vor barndom i Vallekilde marcherede sidst i de store syngende gymnastikhold med vore fuldskæggede fædre på højre fløj” (Årsskrift 1936). Sangen hed ”Vi fik ej under Tidernes Tryk, et bøjet Mod, en ludende Ryg”. ”Et bøjet mod” blev altså sidestillet med ”en ludende ryg”. Læreren for det hold, der viste gymnastik, var N.H. Rasmussen (Helle Gotveds far). Som pioner indenfor den lingske gymnastik lod han rejse et gymnastikhus på Vodroffsvej i København. Ovenover indgangsportalen fik han indmejslet ordene ”Ret ryggen og tal Sandhed”

I slutningen af 1870'erne var landbruget efter den lange givtige kornsalgperiode kommet ind i en afsætningskrise, der var en trussel mod gårdmændenes eksistens som en stærk og selvstændig klasse i det danske samfund. Svaret på udfordringen blev andelsbevægelsen, der bredte sig til hele landbrugssektoren i stort set samme takt som den lingske gymnastik vandt frem. Betonningen af fællesskabet foregik både i andelsbevægelsen og i gymnastikken. I modsætning til byernes liberalisme og individualisme og sportsbevægelsens stærke betoning af enkeltmandsdygtighed, blev der i landgymnastikken lagt vægt på holdets dygtighed som et hele, ligesom der i andelsbevægelsen blev stemt efter hoveder ikke efter hoveder (Korsgaard 1982:51). Den lingske gymnastik var en frivillig kropslig socialisering af unge, der var med til at udvikle kollektivismen i andelssamfundet. Det ville være utænkeligt, at individualistiske sportsgrene som atletikkens løb eller spring var blevet den grundlæggende kropskultur i det stærkt kollektivistiske landbosamfund, hvor der også var en ideologisk bro mod sportens individualisme, skønt fodbold og håndbold også vandt frem, men det var jo i øvrigt netop relativt kollektive idrætsformer, der dog ikke blev tillagt samme opdragende betydning som gymnastikken.

Dyrkelsen af den retlinede, pansrede krop med de skarpt markerede kropsgrænser var ikke desto mindre et udtryk for, at kollektivismen gik hånd i hånd med en stærk individualisme, der sikrede, at de synkroniserede kroppe ikke flød sammen i den store fælles koreografi. Andelsbevægelsens udgangspunkt var en adskilthed mellem individuelle, selvejende gårdmænd, og gymnastikken ritualiserede, at der var tale om samarbejde fremfor sammensmeltning; en kollektivismen mellem individualister. I øvrigt er der tale om en sproglig forbindelse mellem rankning og ”selvstændighed”, der egentlig betyder ”stående for sig selv”.

Gårdmændene fjernede sig i andelsperioden socialt og kulturelt fra husmænd og landarbejdere, der i forhold til deres store antal slet ikke indgik markant i højskole- og andelsbevægelse (Hvidt 1990:311). Gårdmændenes kropskulturelle rejsning blev derfor ikke kun en profilering opad (mod godsejerne og de store proprietærer), men også en afgrænsning nedad: Husmændenes sønner og døtre havde i reglen hverken tid eller råd til at dyrke gymnastik i samme udstrækning som gårdmandsfamiliernes unge. Husmænd og landarbejdere blev ved med i bogstaveligste forstand at slide sig

en pukkel til i modsætning til gårdmanden, der rankede sig over for den egentlige underklasse på landet. Denne kropslige distanceringsproces understregedes i øvrigt også af de højde og vægtemæssige forskelle mellem husmands og gårdmandssønner, der omkring 1880 var i gennemsnit 2,5 cm højere og 2-5 pund tungere end de ofte af fattigdom og mangelsygdomme mærkede husmandssønner (Hvidt 1990:108; Dybdahl 1982:16).

Når man forestiller sig det ekstreme pres i retning af at kunne omstille sig, undgå deklassering og klare krisens tryk, som tiden fra 1880'erne krævede, bliver idealiseringen af den spændte, stramme, ranke krop i landgymnastikken meningsfuld. Skønhedsidealet krævede, at bugen blev trukket ind og brystet skudt frem; kroppen blev holdt i stramme tøjler og et dybt afspændende åndedræt forhindret. Man kunne næppe forestille sig en blød, afspændt og rytmisk "vandmands"-gymnastik vinde frem i en periode, der krævede så stor evne til selvkontrol og fasthed som 1880-ernes landbrugskrise.

Gårdmændenes kropskulturelle og sociale rejsning blev fulgt af en politisk rejsning vendt mod den danske konseilspræsident Estrups højreorienterede provisoriske godsejerregime. På landet indgik gymnastik- og skyttebevægelsen som en latent militær trussel mod højregeringen gennem de fra skytteforeningerne udskilte riffeforeninger (Hvidt 1990:293ff). Gymnastik- og skytteforeningerne kan altså siges at rumme et islæt af kamporganisation, og landgymnastikkens stramme kropsideal bliver mere forståeligt ved en inddragelse af den politiske situation, som gårdmændene stod i. Faktisk havde de lingske gymnasters kropssprog et vist militaristisk præg, hvilket allerede viser sig i retstillingen, og den lingske gymnastik blev da også indført indenfor mange europæiske landes militær inklusive det danske (Daneved 1980:61-69, 75-89).

Det danske byborgerskab havde omkring år 1900 forlængst tilegnet sig den noble ranke holdning. Det gav store problemer, da konkurrencesporten vandt frem i byerne, hvor der foregik en kamp mellem to forskellige holdninger; én traditionsbestemt, som hævdede den ranke ryggs sømmelighed, og én moderne, som af aerodynamiske grunde krævede, at ryggen bøjedes for at komme frem. Indenfor kapridning og hurtigløb på skøjter blev der i reglen krævet rankhed under udførelsen. Roerne anbefalede ligeledes oftest at holde ryggen ret, også selvom målet var at komme hurtigt afsted. På længere sigt vandt den bøjede, hurtige ryg som bekendt i byerne, hvor budskabet i modsætning til landboernes "ret ryggen og tal sandhed" nærmest blev: "Krum ryggen og kom frem" (f.eks. i roing og cykling; jvf Bonde 1995b). Når Niels Bukh som vi senere skal se blev taget til hjertet i byerne skyldtes det bl.a., at han øgede tempoet betragteligt, og i dele af sin gymnastik satte effektiviteten over formen.

Med Bourdieus begreber kan den ranke, opspændte svenske holdgymnast på højskoler og i forsamlingshuse siges at udtrykke en habitus, der var adækvat i relation til den danske andelsbevægelses kernelementer som kollektivismen, selvværd og selvdisciplin (Bonde 1993). Den dynamiske danske landlige

middelklasser; de selvejende gårdmænds normer blev i bogstaveligste forstand inkorporeret fysisk som et ikke-bevidst handlingsberedskab af mentalitetshistorisk betydning.

Alt i alt kan den lingske gymnastik ses som led i udformningen af en ny "habitus", som var mere i samklang med den nye "kulturelle kapital", som andelsbønderne var i gang med at udvikle. Udviklingen af den selvstændige landgymnastik var udtryk for et skift i gårdmændenes orienteringsmønstre, der hang sammen med og forstærkede deres sociale rejsning. Den ranke, "fribårne", muskulært markerede, fremadskuende ung gymnast, som optrådte i smukke holdkoreografier blev ikke kun et symbol på en oplyst bondestand, men også udtryk for en omformning af deres kropslige "praktikker". Og for at forstå dens betydning, kan man blot forestille sig andelstiden uden den selvbevidsthed og kollektivismen, som gymnastikken på sin særlige måde var med til at indgyde manges en ung landboer.

### **Niels Bukhs gymnastik**

Niels Bukh blev født den 15/6 1880. Året efter hans fødsel flyttede familien til Vallekilde Folkehøjskole på Sjælland, hvor faderen var blevet ansat som lærer. På Vallekilde mødte Niels Bukh de to grundpiller i sit liv: Gymnastikken og den landlege danske højskole, idet Vallekilde ikke kun var en stærk grundtvigiansk bastion, men også pioner indenfor den lingske gymnastik.

Allerede fra Niels Bukh var 6-7 år gammel var han engageret i gymnastik. Vallekildes smukke gymnastiksal blev tegnet af Martin Nyrop (som senere opførte Københavns Rådhus) og var blevet indviet, da Bukh var 4 år gammel. I løbet af sin ungdom blev Niels Bukh en skattet gymnastileder på landet. Inden Bukh i 1920 havde etableret sin egen gymnastikhøjskole bygget på det sydlige Fyn, deltog han som officiel leder af de danske landlege gymnastikforeningers hold ved OL i Stockholm 1912 og ved 'den internationale kongres for legemlig opdragelse' i Paris 1913.

Skematisk kan Niels Bukhs idrætshistoriske betydning udenfor Danmark fra 1920 illustreres via følgende figur, hvor tid og sted for turneerne er påført:

### **Tværkontinentalt**

USA: 1923, 1926, 1931, 1939.

Canada: 1931

Sovjet: 1931.

Kina (Manchuriet): 1931.

Korea: 1931.

Japan: 1931.

Brasilien/ Uruguay/Argentina: 1938.

Sydafrika: 1939.

### **Europa**

Belgien: 1920 (OL-hold), 1930,  
1935, 1937, 1950.

Østrig: 1922, 1930, 1933.

Tyskland: 1922, 1924, 1925, 1927,  
1930, (Danzig: 1931), 1933, 1936 (2  
gange), 1938, 1950.

Frankrig: 1924, 1937, 1950.

Tjekkoslovakiet: 1925, 1927, 1930.

Holland: 1927.

Storbritannien: 1927, 1937.

Ungarn: 1930, 1933.

Polen: 1937.

Italien: 1934.

Portugal, 1938.

### **Norden**

Sverige: 1923, 1930,  
1937, 1940, 1949.

Island: 1927

Færøerne: 1927

Finland: 1929.

Norge: 1935, 1948.

Bukhs gymnastik kan faseinddeles i relation til de enkelte cirkler. Bukhgymnastikkens internationale udvikling foregik ikke som en lineær bevægelse mod kontinuerligt større udbredelse og i stadig større geografiske cirkler, men fulgte i vidt omfang de alment idrætshistoriske og de politiske konjunkturer. I "traditionsfasen" fra 1880-1916/17 fødtes Bukh ind i den lingske landgymnastik, som han til sidst bemestrede til perfektion. I "revolutionsfasen" fra 1916/17 til 1919 skabte han sin nye gymnastik, hvorefter hans basale gymnastiske koncept lå fast. Fra 1920 til 1930 udbredte han i "den europæiske fase" sin gymnastik i Danmark og tog på turné i flere europæiske lande samt USA. Fra og med "Jordomrejsen" i 1931 til krigsudbruddet i 1939 var Bukhgymnastikken på sit højdepunkt i en "tværkontinental fase" med turneer til flere forskellige verdensdele. Med krigens indskrænkning af den internationale kulturudveksling reduceredes Bukhgymnastikken fra 1940 til 1945 til en næsten rent "national fase". Bukhs forsøg på at genrejse sin gymnastiks nationale og internationale position mødte så store gymnastiske og politiske vanskeligheder, at perioden 1945 til hans død i 1950 må karakteriseres som en "nedgangsfase" sammenlignet med førkrigsniveauet på trods af, at hans dominans indenfor den danske mandsgymnastik kulminerede i denne periode.

## **En mandsgymnastisk revolution**

Den Bukhske mandsgymnastiks dragende kraft havde central mentalitetshistorisk betydning i kraft af dens modernisering af den svenske gymnastik i form af udskilningen af en egentlig elite, der kunne vække international begejstring gennem dynamik, kraft og en vis grad af individualisme især i mændenes spring. Springgymnastikken blev dog allerede dyrket i den svensk inspirerede bondegymnastik i Danmark på den tid, hvor Bukh udviklede sin gymnastik. Men Bukhs evne til at visualisere den moderne hastighedskult i lange springserier, hvor mændene fulgte tæt efter hinanden, var uovertruffen på det gymnastiske område. Herved forlenedes den danske gårdmandsstand med en modernitet på kroppens område, der tilsvarede den økonomiske dynamik i andelsbevægelsen.

Bukh tilhørte en gruppe af skandinaviske gymnastikpædagoger, der fra begyndelsen af århundredet gjorde op med den svenske gymnastiks ortodoksi ved at tilføje den rytme, afspænding og bevægelse. Elli Björkstén i Finland, I.P. Müller<sup>□</sup> (jvf. Bonde 1991:1665-178) og Niels Bukh i Danmark og Elin Falk i Sverige blev fire af de mest kendte eksponenter for denne udvikling i Skandinavien.

Niels Bukh fornyede den svenske gymnastik både i dens formål, i dens pædagogik og i dens bevægelseslære. Hos Bukh skete der en forskydning fra det sunde til det skønne. Bukh søgte godt nok en videnskabelig sanktionering af sin gymnastik, men i praksis tog hans gymnastik meget små sundhedsmæssige hensyn, optaget som han var af æstetisk perfektion. Hvor den svenske gymnastik i Danmark især af lægevidenskaben var blevet kritiseret for ikke at leve op til sine egne krav om

sundhedsfremme, blev Bukhs smiddiggørende såkaldt "primitive gymnastik" endog karakteriseret som decideret usund fra bredt lægevidenskabeligt hold.

Den svenske gymnastik i dansk regi var i sit udgangspunkt egalitær; alle foretog det samme på samme tid under lederens kommando. I modsætning hertil udskilte Bukh en egentlig gymnastikelite, som han turnerede rundt med og mange af hans elever var allerede på forhånd blandt de dygtigste i deres sogne.

Med sine store kvindehold gik Bukh bort fra lederens direkte kommando over til blot at dirigere øvelserne gennem hånd- og kropsbevægelser og nynnen. Hos hans elitehold af begge køn var koreografien så indøvet, at han undlod at dirigere og blot stod i retstilling i kanten af opvisningsområdet.

Hvor Bukh videreudviklede mandsgymnastikken i en tid, hvor den skandinaviske gymnastik generelt i stigende grad blev en kvindelig aktivitet, udfordrede han på kvindegymnastikkens område ikke for alvor den svenske tradition. Han var her mindre radikal i en insisteren på rytme og afspænding end Elin Falk i Sverige og Elli Björkstén i Finland, hvis gymnastik i Danmark blev båret frem på gymnastik- og folkehøjskolen i Snoghøj. Dog trænede Bukhs kvinder hans revolutionerende koncept for "primitiv gymnastik" omend i en mindre hurtig og kraftfuld udgave end mændenes. I mellemkrigstiden var Bukh speciel ved ofte at turnere med både et kvinde- og et mandshold, hvilket gav en mere komplet kønsdemonstration end den vanlige opsplittede kønskultur.

Bukhgymnastikkens succes hang sammen med, at den oprindeligt formede sig som et mandligt ungdomsoprør, der byggede på en kraftig gymnastik, der "maskuliniserede" de unge mænds kroppe (jvf Bonde 2000). Efterhånden nedtonedes det oprørske potentiale, og Bukhs gymnastik indstiftedes som en egentlig mandighedskult, som et sted hvor mangan en ung landmand kunne dyrke, udvikle og for elitens vedkommende fremvise det maskuline projekt i højpotens i fællesskab med andre mænd.

På mandsgymnastikkens område brød Bukh afgørende med den svenske gymnastik. Bortset fra Bukhs gymnastik udvikledes der ikke i Skandinavien i mellemkrigstiden væsentlige nye æstetiske udtryksformer indenfor mændenes gymnastik. Den dynamiske, primitive gymnastik med dens kraftfulde berøringer mellem mænd og øvelser direkte på gulv udgjorde et helt nyt gymnastisk koncept. Udover den svenske gymnastiks fokusering på gymnastikkens fysiske holdningspræg betonedes den primitive gymnastik dens smiddiggørende potentiale, ja smidigheden blev set som kongevejen til en generel rankning og udretning af legemet. Dertil kom Bukhs opvisningsgymnastik, hvor mændene i det såkaldte "dobbeltarbejde" løftede, trak og støttede hinanden i figurer, der forenede ynde og kraft. I "dobbeltarbejdet" og i den øvrige mandsgymnastik udviklede Bukh helt nye gymnastiske stilelementer som "seks mand på plinten", der blev et vartegn på hans gymnastik.

På mandsgymnastikkens område må Bukh alt i alt siges at have skabt et nyt system. Dette viste sig i hans betoning af den primitive gymnastik og dobbeltarbejdet samt udviklingen af et helt nyt bevægelsesrepertoire og et nyt berørings- og beklædningskodeks (med nøgen overkrop). Kort sagt, Bukh revolutionerede de mandlige bevægelses-, berørings- og beklædningsformer. De mandlige gymnaster udførte på én gang ”yndefulde” og kraftfulde bevægelser og Bukh åbnede op for øvelser, der udtrykte mandlig emotionalitet, ja hans gymnastik kunne endog i den svenske gymnastiks optik opfattes som for ”feminin”. At Bukh tydeligvis havde rødder i den svenske gymnastik og ikke i f.eks. den tyske tradition for redskabsgymnastik (”Turnen”) ses dog af, at selve grundideen var svensk; ideen om at et hold af mennesker udførte de samme bevægelser på samme tid. Dog selv på dette punkt afveg han delvist fra den svenske ramme i opvisningsformer, hvor grupper af gymnaster dannede forskellige mønstre i én stor totalcoreografi.

Stod Bukh i gæld til andre gymnastiksystemer end det svenske? Bukh var i betoningen af rytme og en vis frigjorthed i bevægelserne inspireret af den finske Elli Björkstén, af kraften og dynamikken i den mandsgymnastik, der var skabt af den franske gymnastikpædagog Hébert og ikke mindst i de smidiggørende øvelser, der var formet af den danske fysioterapeut og sygegymnastikpædagog Kaare Teilmann. Det var Bukhs ubestridelige fortjeneste, at han transformerede kvindegymnastikkens rytmik til mandsgymnastikken. Han overførte også sygegymnastikkens princip om fysisk fleksibilitet til den almene gymnastik, hvorved den primitive gymnastik med dens genuint originale bevægelsesrepertoire blev skabt. Endelig introducerede Bukh i ”dobbeltarbejdet” og i sine mandsgymnastiske figurer helt nye æstetiske udtryksformer.

Alt i alt må Bukhs kvindegymnastik siges at være en variant af den svenske med inspiration fra Björkstén. Bukhs mandsgymnastik må derimod karakteriseres som en original dansk gymnastikform med rødder i den svenske gymnastik og med inspiration fra fransk militærgymnastik, finsk kvinde og dansk sygegymnastik. Herigennem gav han i Bourdieus forstand sit bidrag til en ændring af de unge mandlige landboeres ”habitus” i retning af smidighed og rytmik. Bukh deltog i kvindegymnastikkens evolution. Men hans mandsgymnastik byggede på et revolutionerende koncept.

## **Bukh og den svenske gymnastik**

Den svenske gymnastik indgik som et stærkt aktiv i den svenske nationale selvforståelse (Lindroth 1974, 1987; Ljunggren 1999)□. Fra denne kant så man derfor med en blanding af skepsis og stolthed på den danske opkomling fra Sydfyn. På den ene side formåede Bukh som ingen svenskere i mellemkrigstiden at fremvise en svensk inspireret gymnastik for verden. På den anden side afveg Bukhs opvisninger fra 1912 til 1930 mere og mere fra den svenske og Bukh profilerede sig også stadigt kraftigere i sin insisteren på, at have skabt et egentligt dansk system.

I 1922 erklærede Bukh, at hans gymnastik blot var en ny ”arbejds måde” indenfor det svenske system (Bukh 1922)<sup>□</sup>, hvorimod han i 1936 benævnte sin gymnastik ”dansk gymnastik”, hvilket må ses som en erklæring om at have skabt en ny gymnastikform. Bukhs markeringer var tydeligvis præget af de idrætshistoriske konjunkturer. Det ville således være strategisk uklogt at provokere til et brud med den svenske gymnastik midt i dens højborg i det landlige Danmark specielt i Bukhgymnastikkens etableringsperiode i en situation, der bød på rigelig modstand i forvejen, og hvor den svenske gymnastik tilsyneladende kunne forlene Bukhs gymnastik med en vis idrætsfysiologisk legitimitet. En sammenkædning den danske medicinske verden dog som nævnt ikke tog for gode varer. I 1936 havde Bukh derimod befæstet sig som et nationalt korifæ og var idrætspædagogisk nærmest sakrosankt i Danmark, hvilket foranledigede ham til både at fremstille sin gymnastik som originalt dansk, og -- mere overdrevent -- også som kendetegnende for al dansk gymnastik.

Der kan spores stærkt svingende og indbyrdes modsætningsfulde holdninger til Niels Bukh blandt den svenske gymnastiks fortalere. Dilemmaet var, om man skulle se med stolthed på den Bukhske gymnastik som en dynamisk variant af den svenske gymnastik eller hellere ”udstøde” den som en kættersk afvigelse med fare for, at hans gymnastik blev anerkendt som et ikke-svensk, originalt dansk gymnastiksystem. At gymnastikstriden indgik i kampen om national identitet og ære ses af den nærmest konstante frontstilling mellem den svenske og den danske presse i synet på, hvilken nation, der bedst videreførte den skandinaviske gymnastiktradition.

Allerede ved de Olympiske Lege i den svenske gymnastiks hovedstad Stockholm i 1912 opstod der konflikt mellem Bukh og den lingske gymnastiks svenske fortalere. Skønt Bukh officielt repræsenterede Danmark i konkurrencen i svensk gymnastik havde han allerede på dette tidspunkt ændret sit gymnastikprogram så radikalt, at der fra svensk side rejstes tvivl, om der egentlig var tale om ren svensk gymnastik. På den anden side kunne det heller ikke accepteres, at Bukh skulle have udviklet en ”nydansk” gymnastik. Måske på grund af afvigelserne, blev Bukhs hold ”kun” nummer to efter det svenske hold, der dog vel næsten var destineret til at vinde i Lings eget fædreland (Stockholms Dagblad 1912-07-09; Ungdom og Idræt 1912-10-04)<sup>□</sup>.

Udviklingen af Bukhs eget koncept for mandsgymnastik fra 1916/17 medførte protester fra ortodokse danske ”lingianere”, som fandt hans pædagogik for hård og krævende og tempoet for opskruet. Også de mange mandlige berøringer, graden af afklædthed og heldragtens stramhed omkring genitalierne vakte anstød<sup>□</sup>.

På trods af Bukhs ubestridelige gymnastikpædagogiske format, var han ikke usårlig over for angreb indenfor sit eget felt. Han kom allerede fra 1917 under kraftig beskyldning fra idrætsmedicinsk og -fysiologisk hold (jvf Bukh 1917)<sup>□</sup>. Dette var hans danske modstandere indenfor den svenske gymnastik ikke sene til at benytte sig af i deres agitation. Dertil kom, at han i hele sit virke som gymnastikpædagog

ikke formåede, at bidrage til en øgning af det samlede antal aktive landgymnaster, hvilket kan ses i forbindelse med, at hans mandsgymnastik var ret hård og krævende, og hans kvindegymnastik ikke bidrog med en væsentlig nyudvikling af det svenske koncept.

Med Bukhs voksende internationale berømmelse, der især manifesterede sig omkring "Jordomrejsen" i 1931, kan der spores en ærgrelse i den svenske opinion over, at Niels Bukh -- og ikke svenske gymnastikhold -- hentede laurbær hjem fra fjernt liggende lande (Svenska Dagbladet 1931-12-22)<sup>□</sup>.

Med udviklingen af sit eget gymnastiske koncept havde Bukh fra omkring 1920 påbegyndt afhægtningen af det gymnastiske tegn fra skyttesagen på landet og kampen for Sønderjyllands enhed med det danske "Moderland". Hans gymnastik var derfor blevet åben over for nye tegnfortolkninger. I løbet af 1920'erne kritiserede han skarpt det danske parti- og pressesystem. I slutningen af 1933 radikaliserede Bukh kraftigt sine højreradikale anskuelser gennem sin offentlige billigelse af en nazistisk opfattelse af hans gymnastik som repræsenterende noget af det ypperligste i den ariske race. Derved blev der åbnet op for, at den disciplinerende og kollektivistiske gymnastik, der var indgået i gårdmændenes demokratikamp, kunne spændes for en politisk radikalt anderledes vogn.

Bukhs store stævne "Den nordiske olympiade" i Danmark i 1935 kunne både opfattes som en udstrakt hånd til den svenske gymnastiks fædreland og et forsøg på at overtage føringen på den nordiske gymnastiks område vel at mærke på et tidspunkt, hvor "Lingiaden" i anledning af Lings død endnu ikke var indstiftet i Sverige som en international begivenhed hvert tiende år. Bukh var nu selv for den svenske gymnastiks officielle repræsentanter en ubetvivleligt international kapacitet på gymnastikkens område. En svensk gymnastikdirektør karakteriserede i sin tale "Olympiaden" som det hidtil største gymnastikstævne i Norden og hyldede Bukh som den store dalevende personlighed på legemskulturens område. Samtidig kritiserede han dog Bukhs mandsgymnastik for en overdreven fokusering på kraft og smidighed (jvf Bonde 1995)<sup>□</sup>.

Bukhs deltagelse i Lingugen i Göteborg i 1937 medførte en yderligere forsoning mellem Niels Bukh og den svenske gymnastiks repræsentanter (Göteborgsposten 1937-04-21)<sup>□</sup>. Bukh undlod dog at deltage i Lingiaden i Sverige i 1939 på trods af, at han i princippet godt kunne have nået det, da hans turné til Sydafrika først startede ca. 1 uge efter Lingiadens start.

Frem til 1940 steg Bukhs stjerne som ambassadør for den nordiske gymnastik ude i verden. Dog med en vis konkurrence fra den svenske gymnastikpædagog Maja Carlquists relativt afspændte og rytmiske gymnastik fremvist af hendes feterede svenske "Sofiaflickor", der fra 1936 til 1946 afholdt 300 opvisninger i Sverige, Danmark, Tyskland og USA (NF 1946)<sup>□</sup>.

Tøbruddet fra Den nordiske olympiade fortsatte i begyndelsen af besættelsen med Bukhgymnasternes deltagelse ved den svensk-danske gymnastikfest i Malmø i 1940 (Meyer 1999:133)<sup>□</sup>. Bukh tildeltes efter stævnet Lingmedaljen i guld, skønt der blandt svenske fagfolk kunne spores en kritik af Bukhs mandsgymnastik for at være for feminint betonet.

I takt med de generelle politiske konjunkturer var Bukhs stjerne efter besættelsen for nedadgående i svenske gymnastikkredse, fordi han havde samarbejde med tyskerne langt ind i besættelsen af Danmark. Et år før hans død, kan der ved den anden Lingiade i 1949 både hos de svenske arrangører og i svensk presse fornemmes et tydeligt ubehag ved Bukhs tilmelding. Arrangørerne begrænsede hans gymnasters antal<sup>□</sup>, og Bukh endte derfor sit liv med en misbilligelse fra den nation, der havde fostret hans gymnastiske rødder, og hvis anerkendelse han mere end nogensinde før havde brug for.

## Konklusion

Bukhs gymnastik var ikke som den emancipatoriske svenske gymnastik i Danmark entydigt bundet op på et politisk program for parlamentarismen og forsvaret mod Tysland. Det var netop denne labilitet mellem det gymnastiske tegn og dets betydning, der gjorde Bukhgymnastikken til et omtvistet symbol i løbet af 1930'erne og under besættelsen af Danmark. Den ranke gymnastkrop kunne nu ikke længere entydigt forbindes med det demokratiske oplysningsprojekt.

Bukh revolutionerede den svenske gymnastik. Hans blivende bidrag til den internationale idrætskultur var ideen om at bruge strækøvelser til smidiggørelse, som i dag, omend sjældent i hans hårde form, er udbredt som opvarmning mange steder på kloden. Det præcise omfang er det dog ikke muligt at måle, ikke mindst fordi der indenfor andre kropskulturer, som f.eks. Astanga Yoga, kan genfindes lignende øvelsesformer.

Bukh skabte et af de største nybrud i den maskuline æstetik indenfor den internationale gymnastik i vort århundrede. Der var tale om et set med moderne øjne progressivt forsøg på at nuancere det stereotype mandlige bevægelsesudtryk. Skønt den svenske gymnastik utvivlsomt kunne sætte et skønhedspræg på mænd, var den i modsætning til Bukhs ikke i udgangspunktet designet hertil, men til at skabe gode soldater. Dertil kommer en tendens i Bukhs gymnastik til mandlige berøringsformer og en udvikling af beklædningsmoden, der forekommer ret grænseoverskridende i sammenligning med en traditionelt heteroseksuel mandlig æstetik selv i dag. Hans gymnaster berørte hinanden i uhørt grad, hvilket afbalanceredes af, at resten af udtrykket var så decideret ”maskulint” præget af et kraftfuldt og dynamisk kropssprog.

Bukhs ambitioner på den internationale idræts område kan bedst aflæses af hans vision allerede fra 1924 om at erstatte Coubertins olympiske lege med en ny form

for internationale folkestævner uden konkurrence og gerne med hans gymnastik som den fundamentale kropskultur. Denne idé var gennemgående hos ham, og “Den Nordiske Olympiade” i 1935 blev kun nødtvungent indskrænket til skandinaviske lande.

Bukhs gymnastik indgik i kampen mellem svensk og dansk gymnastik om at udtrykke national identitet gennem førerskabet på kropskulturens område. Den første Lingiade i 1939 markerede imidlertid indenfor det nordiske område, at føringen i udviklingen af en alternativ “verdensolympiade” nu var blevet overtaget af det svenske broderfolk. I stævnet deltog 7.300 gymnaster fra 37 nationer<sup>□</sup>. Så sent som i 1942/43 arbejdede Bukh på at organisere en omfattende international idrætsfest nu i form af et “fredsstævne” efter Aksemagternes forventede sejr. Efter De Allieredes sejr blev det imidlertid svenskerne som i 1949 kunne gentage deres Lingiade.

Efter befrielsen af Danmark i maj 1945 mødte Bukh stærk modstand på grund af sine sympatier for Det tredje Rige. Han fortsatte med at være et dansk nationalsymbol, men nu med negativt fortegn som et billede på alt det, mange danskere ønskede at distancere sig fra. Han blev således i Danmark udsat for kritik af sine udlandsrejser ikke mindst til Sydslesvig og Norge, hvor han også mødte lokal modstand både fra arbejder og idrætsbevægelsens side. I Sverige var man heller ikke længere interesseret i at få den svenske gymnastik associeret med hans navn. Selv i Tyskland blev han ikke længere betragtet som en lysende international gymnastikpædagog, og han blev ikke inviteret til OL i London i 1948. Bukhs dage som toneangivende international gymnastikpædagog var for længst talte.

## Referencer

Bomann-Larsen, T. (1993) *Den evige sne, en skihistorie om Norge*, Oslo: Cappelen

Bonde H. (1991) I. P. Muller, Danish Apostle of Health, i *The International Journal of The History of Sport*, vol. 8, nr. 3 pp. 347-369

Bonde, H. (1991a) *Mandighed og sport*, Odense: Odense Universitetsforlag

Bonde, H. (1993) Farmers' Gymnastics in Denmark in the Late Nineteenth and Early Twentieth Centuries: A Semiotic Analysis of Exercise in Moral Action, *The International Journal of the History of Sport*, vol. 10, nr. 2, London

Bonde, H. (1995) National Identity and the Body: The Nordic Olympiad in Denmark 1935 i *Scandinavian Journal of History*, 20, pp. 295-313

- Bonde, H. (1995b) Masculine movements, i Scandinavian Journal of History, vol. 21, s. 63-89
- Bonde, H. (2000) Gymnastics as a Masculinity Rite: Ollerup Danish Gymnastics between the Wars, i Mangan, J. A. (ed), Making European Masculinities, London: Frank Cass
- Bonde, H. (2001) Niels Bukh: en politisk-ideologisk, København: Museum Tusulanum
- Bourdieu, P. (1984) A Social Critique of the Judgement of Taste, Massachusetts: Harvard University Press
- Bruhn, V. (1979) Plint og talerstol, Esbjerg: Ribe Amts gymnastik- og ungdomsforeninger
- Bukh, N. (1917) Opvisning i Koncertpalæet, i Akademisk Gymnastik, pp 43-49
- Bukh, N. (1922) Grundgymnastik eller primitiv gymnastik, Ollerup
- Bukh, N. (1949) Brev til organisationskomiteens formand Agne Holmstrøm 1949-05-21, i Gymnastikhøjskolens i Ollerup arkiv
- Bukh, N. (1949) Brev til lederen af den danske gymnastikorganisation DDSG&I Arnth-Jensen 1949-07-07, i Gymnastikhøjskolens i Ollerup arkiv
- Daneved, O. J. (1980) En sund sjæl i et sundt legeme, i Den Jyske Historiker, 19/20, 1980
- Dansk Sportsleksikon (1945) bd. II, p.137, "Lingiaden"
- Dybdahl, V (1982), Det nye samfund på vej, 1871 - 1913, København: Gyldendal (Dansk Socialhistorie, bd. 5)
- Ehn, B. (1989) National Feeling in Sport. The Case of Sweden, i Ethnologica Europea, nr. XIX, s. 57-66
- Ehn/Frykman/Löfgren (1993) Försvenskningen av Sverige, Stockholm: Natur & Kultur
- Goksøyr, M. et al (red) (1996) Winter games, Warm Traditions, Sankt Augustin : Academia-Verlag
- Göteborgsposten (1937-04-21)

- Hvidt, K. (1990) Det folkelige gennembrud og dets mænd 1850-1900, København: Gyldendal (Gyldendals og Politikens Danmarkshistorie, bd. 11)
- Idrætsbogen (1908) bd. I s. 50, København
- Johnson, M. (1987) *The Body in the Mind*, Chicago: University of Chicago Press
- Korsgaard, O. (1982) *Kampen om kroppen*, København: Gyldendal
- Lindroth, J. (1974) *Idrottens väg till folkrörelse*, Uppsala: Studia historica Upsaliensia
- Lindroth, J. (1987) *Idrott mellan krigen*, Stockholm: Högsk. för lärarutbildning
- Ljunggren, J. (1999) *Kroppens bildning: Linggymnastikens manlighetsprojekt 1790-1914* Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion
- Mangan, J. A. (red) (1995) *Tribal Identities, Nationalism, Europe and Sport*, London: Frank Cass
- Meyer, H (1999) *Lingiaderna 1939 och 1949 i svensk pressopinion: Idrott, historia och samhälle*, Stockholm
- Nielsen, C. (1915) Interview, Vandrebog, Olleruparkivet
- NF (1946) *Nordisk Familjeboks Sportlexikon*, Stockholm, bd 6, p. 438
- Stockholms Dagblad (1912-07-9)
- Svenska Dagbladet (1931-12-22)
- Trangbæk, E. (1987) *Mellem leg og disciplin*, Åbybro: Duo
- Ungdom og Idræt (1912-10-04)
- Vigarello, G. (1978) *Le Corps redresse*, Paris: Delarge
- Årsskrift (1936) for Gymnastikhøjskolen i Ollerup, 1936, s.121
- Årsskrift (1949) for Gymnastikhøjskolen i Ollerup, 1949, s.121